

12. Сурмін Ю. П. Аналітична діяльність у державному управлінні: технологічний аспект / Ю. П. Сурмін // Актуальні проблеми державного управління. - Дніпропетровськ : ДФ УАДУ, 2000. - Вип. 3 (2). - С. 27-48.

13. Телешун С. О. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації / С. О. Телешун, А. С. Баронін. - К. : Вид-во ПАЛИВОДА А.В., 2001. - 112 с.

14. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. В. Тертичка. - К. : Основи, 2002. - 750 с.

15. Социологическая энциклопедия : в 2 т. / руководитель науч. проекта Г. Ю. Семигин. - М. : Мысль, 2003. - Т. 1 : А-М. - 2003. - 694 с.

16. Малхотра Нэреши К. Маркетинговые исследования. Практическое руководство / Нэреши К. Малхотра ; пер. с англ. - 3-е изд. - М. : Издат. дом "Вильямс", 2003. - 960 с.

Олександр Устименко,
старший науковий співробітник
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України,
здобувач кафедри національної безпеки НАДУ

Модель системи державного управління військовою освітою України

У статті розглянуто систему військової освіти як об'єкт державного управління та представлено модель системи, яка враховує ієрархію управління та внутрішні зв'язки. Надано визначення терміна "державне управління системою військової освіти" згідно з вимогами ДСТУ 3966:2009.

Ключові слова: військова освіта, система військової освіти, державне управління системою військової освіти.

In this article the system of military education as an object of state administration is taken under consideration and represented the model of the system that takes into account the management hierarchy and internal connections, presented the denotation of the term "state administration of the system of military education" according to "ДСТУ 3966:2009" requirements.

Key words: military education, system of military education, state administration of the system of military education.

Постановка проблеми. У сучасній науковій літературі система військової освіти як об'єкт державного управління майже не розглядається. Водночас питання щодо різноманітних аспектів державного управління системою військової освіти надзвичайно актуальні нині, зважаючи на скорочення чисельності Збройних Сил України та у світлі нових викликів, що постали останнім часом на міжнародній арені. Адже сьогодні, коли природа конфліктів зазнала значних змін, саме військова освіта є запорукою боєздатності Збройних Сил України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу сучасних підходів до управління освітою, всебічному забезпеченню управління системою освіти та підготовки кадрів, пошуку шляхів удосконалення управління в цій сфері присвячені праці (монографії, статті, дисертаційні дослідження тощо) науковців та досвідчених фахівців: П.Атаманчука, І.Дарманської, С.Жарої, А.Карташева, С.Крисюка, В.Лазукіна, А.Лігоцького, І.Лікарчука, В.Лугового, Н.Лукашевича, Т.Лукіної, Н.Протасової, О.Скідіна, В.Сороко, В.Солодкова, Ю.Сурміна, О.Усенко та ін.

Питанням управління системою військової освіти, інтеграції військової освіти та науки присвячені праці Б.Бачкало, В.Булигіна, М.Власка, Ю.Данника, Д.Карафано, А.Кошемса, М.Науменка, О.Неділька, М.Нещадима, Ю.Приходька, В.Радецького, Б.Семона, В.Телелима, П.Удовенка, Р.Чілкоага, В.Ягупова.

Як зазначає С.Крисюк, "державне управління освітою - це окрема галузь державного управління, яка забезпечує планомірний вплив на освітню сферу, що ґрунтується на законах та інших нормативних актах і спрямована на розвиток цієї цілісної системи" [1, с. 70].

Що стосується військової освіти, то, як зазначає М.Нещадим: "Складовою державного управління є військове управління, зокрема - управління військовою освітою. Управління військовою освітою має забезпечувати взаємодію управлінських органів, військових навчальних закладів, наукових та науково-методичних установ, інших організацій та установ як єдиного цілого з метою виконання поставлених перед ними завдань з підготовки фахівців для силових структур держави" [2, с. 593]. Система управління має бути зорієнтована на досягнення поставленої мети в найкоротший термін за найменших витрат матеріальних, фінансових та людських ресурсів.

Нерозв'язані раніше частини загальної проблеми. Як зазначає Т.Лукіна, проблема оцінювання в освітній сфері України розглядалася донедавна з позицій педагогіки, психології, методики викладання окремих предметів. Дослідники майже не торкалися питань, пов'язаних із визначенням результатів розвитку освітньої системи як об'єкта державного управління, оцінюванням ефективності та результативності державного управління системою освіти на різних її рівнях на підставі аналізу наслідків його впливу на освітню систему [1, с. 68]. Це стосується і системи військової освіти як складової державної системи освіти.

Метою дослідження є усунення зазначеної прогалини. Для цього розглянемо систему військової освіти як об'єкт державного управління та дамо визначення поняття "державне управління системою військової освіти" згідно з вимогами ДСТУ 3966:2009 [3, с. 20].

Вклад основного матеріалу. Пам'ятаючи про те, що система військової освіти (далі СВО) є частиною державної системи освіти, її підсистемою, що побудована та функціонує відповідно до єдиних державних законів,

стандартів і правил, ми не повинні забувати, що військова освіта в межах освіти державної має і свої специфічні парадигмальні й концептуальні засади та ознаки. Специфіка полягає в тому, що СВО є складовою системи Воєнної організації держави (ВОД) в цілому та Збройних Сил України (ЗСУ) зокрема.

СВО побудована на основі принципу забезпечення неперервного ступеневого навчання офіцерських кадрів з урахуванням вимог військової служби. Принцип ступеневої безперервної освіти реалізується в системі підготовки військових фахівців для призначення на посади тактичної, оперативно-тактичної та оперативно-стратегічної ланок військового управління ЗСУ України.

Відповідно до Закону України "Про вищу освіту" [4] та наказу Міністра оборони України від 21 січня 2006 р. № 30 "Про управління системою військової освіти Збройних Сил України" [5] загальне керівництво СВО здійснює Департамент військової освіти та науки Міністерства оборони України. Безпосереднє керівництво ВНЗ та ВНП ВНЗ реалізується командувачами видів Збройних Сил та іншими органами, яким вони підпорядковані.

У СВО реалізуються:

- усі види військового і військово-професійного (військово-спеціального) навчання, виховання, розвитку, психологічної підготовки, особистісного та професійного (військово-професійного) становлення громадян згідно з прийнятими в державі освітньо-кваліфікаційними (військово-освітніми) рівнями;

- фундаментальні наукові (військово-наукові) і прикладні дослідження, розробки в інтересах обороноздатності країни, її ЗСУ та ВОД у цілому;

- інноваційні здобутки, що є результатом взаємодії військової освіти із зовнішнім середовищем.

У своїй монографії "Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика" М.Нещадим представляє модель СВО як об'єкт управління [2, с. 628]. У цій моделі визначено входи в систему, виходи з неї, зовнішнє середовище системи.

Входи в систему - це ресурсне забезпечення функціонування системи, що включає людські, фінансово-матеріальні, інтелектуальні, духовні та часові ресурси. Виходи із системи є результатом функціонування системи, що забезпечує перетворення ресурсів на кінцеві результати (продукти) діяльності, певний потенціал ЗСУ України: кадровий, матеріальний, інтелектуальний, духовний, нормативно-правовий.

Водночас ми повинні пам'ятати, що СВО - не просто об'єкт управління, вона є складною організаційною структурою. Не можна не погодитися з твердженнями Є.Кубко, що "необхідно мати на увазі подвійний зміст поняття "об'єкт управління": з одного боку, це - об'єктивне явище, процес матеріального світу, що підлягає впливові, перетворенню та використанню в інтересах людини, а з другого - зорганізована підсистема управління" [6,

с. 59]. На СВО впливає зовнішнє середовище. Як зазначає М.Нещадим, "зовнішнє середовище, яке впливає на СВО, поділяється на середовище прямого впливу і середовище непрямого впливу. Середовище прямого впливу - це концептуальні акти, нормативно-правова база, апарати Мініборони, Міносвіти і науки, економіка держави. Середовище непрямого впливу - це світова наука, світова система освіти, соціокультурне середовище, військово-політична обстановка" [2, с. 629].

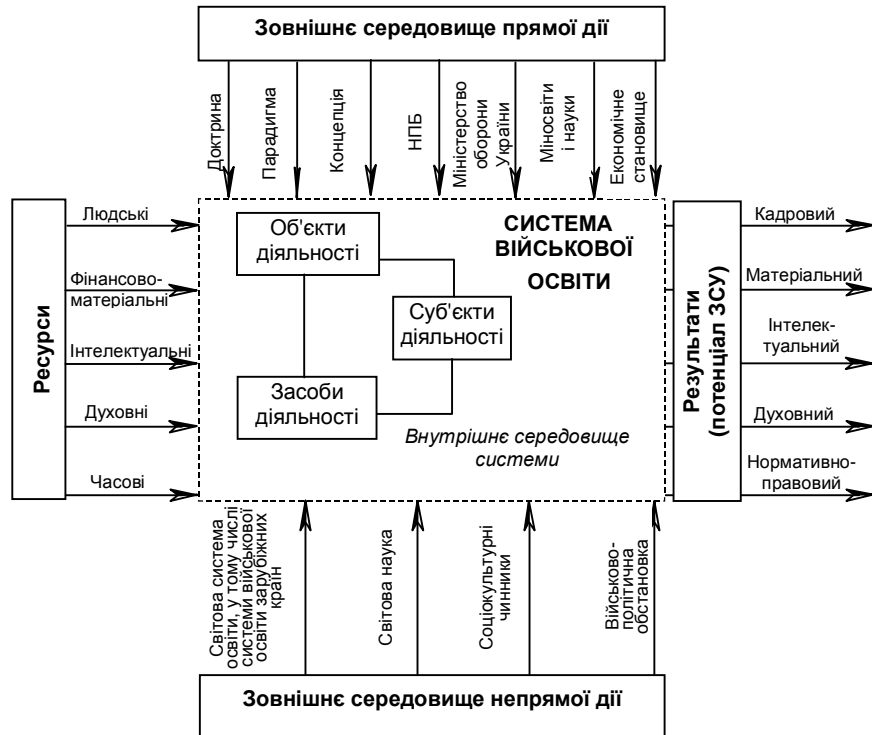

Рис. 1. Модель системи військової освіти як об'єкта управління згідно з М.І.Нещадимом

Підсистеми, компоненти та елементи СВО як організована множина перебувають у відповідних взаємовідносинах і зв'язках між собою і утворюють задану цілісну єдність. Водночас основні функціональні підсистеми, ВВНЗ усіх рівнів акредитації теж є складними організаційними системами, до яких входить множина підсистем зі своїми цілями, завданнями та процесами функціонування. Як зазначає А.Лігоцький, недооцінка або пропуск будь-якого функціонального елемента в освітній системі призводять до деформації всього процесу управління, знижуючи його ефективність [7, с. 245].

Як зазначає М.Нещадим, СВО і ВВНЗ як її складова характеризуються низкою важливих специфічних особливостей. Передусім це багатомірність. Існує велика кількість складових системи, що мають значну територіальну відокремленість. Багатоцільовий характер функціонування СВО зумовлений кількома паралельними процесами, такими як підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації фахівців практично всіх ОКР, науково-педагогічного складу, наукові дослідження, адміністративно-командний процес, підсумком яких є кінцевий продукт - підготовлені кадри, результати наукових досліджень та розробок, матеріальні та духовні цінності. Багатопрофільність СВО і кожного конкретного ВВНЗ зумовлюється значною кількістю професійних напрямів, спеціальностей, спеціалізацій підготовки фахівців усіх ОКР, безліччю наукових та науково-дослідних робіт [2, с. 629].

Важливою складовою СВО є існуюча система управління військовою освітою як елемент загальнодержавної системи управління освітою. Водночас існує певна специфіка, яка полягає в тому, що СВО є складовою системи ВОД у цілому та ЗС зокрема. На нашу думку, необхідно виокремити дві взаємодоповнюючі системи управління: державне управління СВО та управління в середині СВО.

Об'єктом державного управління є СВО в цілому, яка водночас сама є складною системою. Об'єктом управління в середині СВО є ВВНЗ і ВНП ВНЗ та науково-методичні установи.

Суб'єкти управління в середині СВО - це посадові особи та органи управління військовою освітою на всіх її рівнях. Між суб'єктом та об'єктом управління встановлюються прямий (директива, наказ, розпорядження) та зворотний (доповідь, звіт, інформація про виконання) зв'язки. Як зазначає Ю.Тихомиров, суб'єкти управління відрізняються наявністю загальних функцій та цілей, єдністю принципів їх утворення, побудови та діяльності, структурною єдністю, співпідпорядкованістю та іншими ієрархічними зв'язками і відносинами, необхідністю прийняття суворо зумовлених управлінських рішень, узгодження їх між собою [8, с. 47].

Порядок побудови ланок управління за рівнями підпорядкованості називають ієрархією управління. В цілому суб'єкти управління системою військової освіти на різних ієрархічних рівнях представлено на рис. 2.

Суб'єкти державного управління СВО: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти та науки України, Міністерство оборони України. З практичної ж точки зору ці органи, а особливо Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України, справляють управлінський вплив на СВО в цілому, а не на її окремі складові, причому такий вплив здебільшого має загальний характер. Тобто ми бачимо управлінські суб'єкти, які не входять до системи військової освіти, а об'єктом управління яких є сама СВО в цілому.

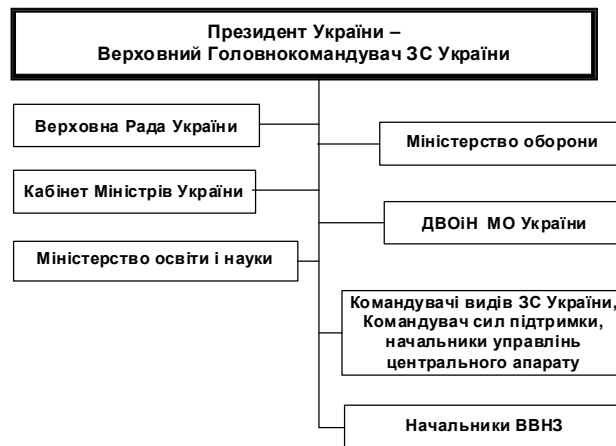

Рис. 2. Суб'єкти управління системою військової освіти

Якщо ж представити СВО як об'єкт державного управління, враховуючи ієрархію управління та внутрішні зв'язки, то отримаємо модель (рис. 3).

Що ж стосується терміна "державне управління системою військової освіти", то, беручи до уваги наведене вище та вимоги ДСТУ 3966:2009 [3], надамо таке визначення поняття:

Державне управління системою військової освіти це практичний, організуючий і регулюючий вплив держави на СВО, що спирається на владну силу держави, з метою впорядкування системи військової освіти, її збереження або перетворення, зумовлений об'єктивними потребами держави щодо розвитку Збройних Сил України з метою забезпечення їх функціонування і поступального розвитку.

Слід зазначити, що справжнє зміцнення державного управління СВО неможливе без створення дієвої управлінської вертикалі. Саме завдяки останній досягається належна реалізація владних рішень зверху донизу. У змісті самої виконавської вертикалі першорядну роль відіграє чітко визначення її найважливішої структурної ланки, що має виконувати в СВО роль керівного центру. Таким керівним центром у СВО є Департамент військової освіти і науки МОУ, наділений відповідними повноваженнями, делегованими йому Міністерством оборони.

У цих умовах суб'єкти управління в СВО мають забезпечувати вирішення низки актуальних завдань:

1. Підготовка компетентних фахівців для ЗСУ.
2. Забезпечення оптимального співвідношення кількості випускників військових навчальних закладів, які мають ОКР бакалавра, магістра, а також кваліфікації магістра військового управління і магістра державного військового управління.

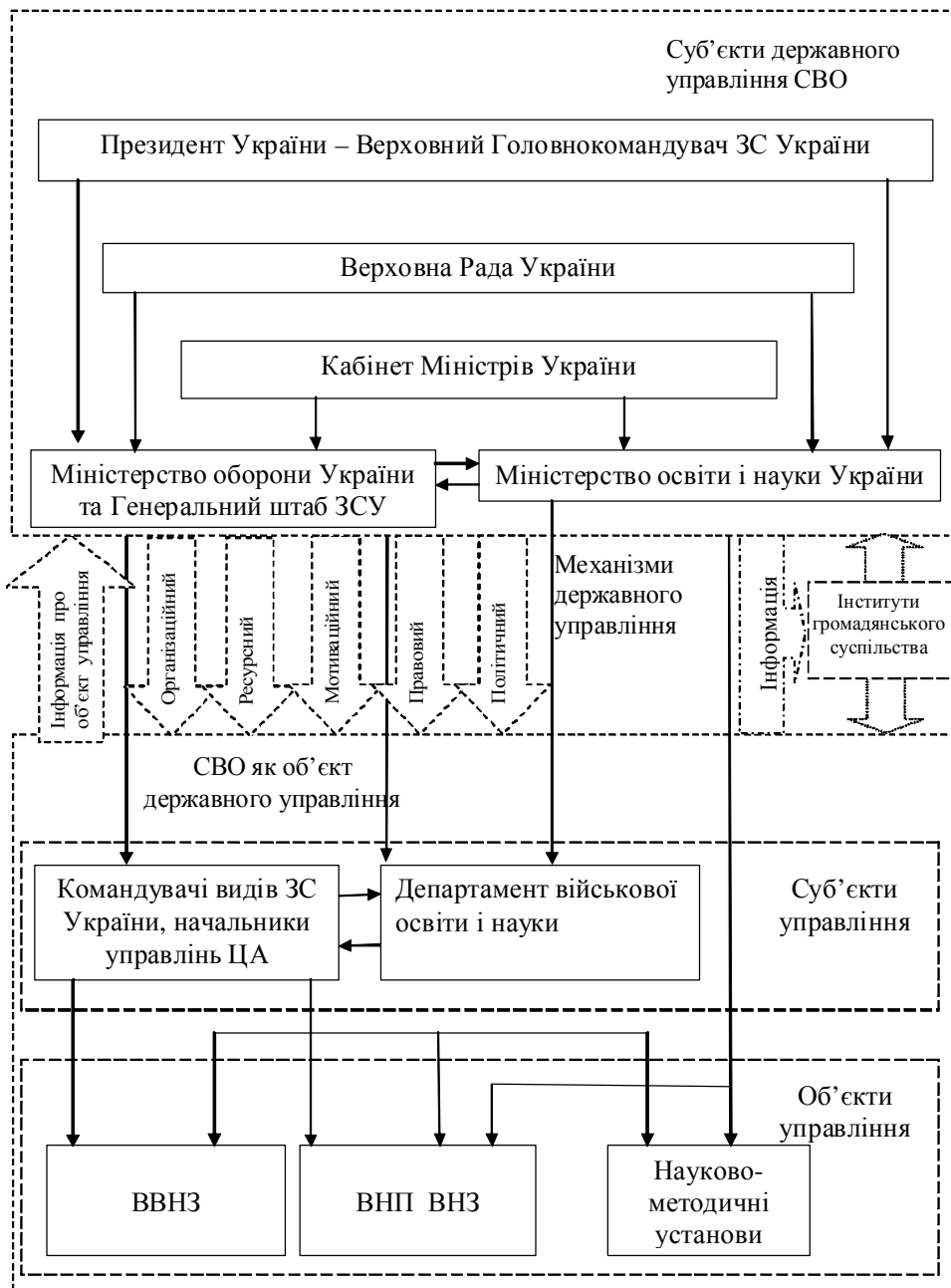

Рис. 3. Модель системи військової освіти як об'єкта державного управління

3. Підвищення ефективності системи підготовки офіцерських кадрів на основі впровадження у навчальний процес нових педагогічних технологій, методів інформатизації та комп'ютеризації, розширення творчих зв'язків із військами та іншими структурами як ЗС України, так і ВОД у цілому.

4. Підвищення якості комплектування ВВНЗ постійним і змінним складом.

5. Підвищення науково-педагогічного потенціалу ВВНЗ шляхом повного використання можливостей підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів через докторантуру, ад'юнктуру і здобування, а також через удосконалення початкової підготовки викладачів, підвищення їхньої кваліфікації на курсах, під час практики і військового стажування.

6. Розвиток наукової і науково-технічної діяльності ВВНЗ в інтересах здійснення фундаментальних та прикладних досліджень, удосконалення навчально-виховного процесу, створення перспективних зразків озброєння та військової техніки, розроблення методів їх бойового застосування.

7. Поліпшення якості науково-методичного і матеріально-технічного забезпечення вищої військової школи (у тому числі підготовки та видання сучасної навчально-методичної літератури), забезпечення ВВНЗ навчально-методичними і дидактичними матеріалами, наочним приладдям, які відповідають змістові навчання, визначеному стандартами вищої військової школи; удосконалення польової та стаціонарної навчально-матеріальної бази.

Суб'єкти державного управління СВО в цей час мають забезпечувати виконання не менш актуальних завдань:

1. Удосконалення СВО.

2. Ресурсне забезпечення СВО.

3. Дотримання та удосконалення законодавства щодо СВО та кадрової політики.

4. Створення ефективної системи державного кадрового замовлення на підготовку військових фахівців з єдиним, уніфікованим для ВОД переліком кваліфікацій, напрямів, спеціальностей і спеціалізацій військових фахівців.

5. Удосконалення державних стандартів освіти, ОКХ та ОПП.

6. Створення умов для виконання ВВНЗ державних стандартів вищої освіти згідно з вимогами ОКХ військових фахівців, оптимізація утримання військової освіти на всіх її рівнях.

7. Удосконалення системи соціально-правового захисту та мотивації учасників навчально-виховного процесу.

Висновки. Виконання зазначених завдань потребує єдиного державного погляду на систему підготовки військових фахівців для ЗС України та інших військових формувань, при цьому дуже важливо сформувати єдині підходи до розв'язання проблем управління на всіх рівнях (урядовому,

міжвідомчому, відомчому). Якщо суб'єкти державного управління СВО не забезпечать виконання зазначених вище завдань, то СВО буде не в змозі ефективно виконувати свої функції і завдання.

Що стосується визначення поняття "Державне управління системою військової освіти", то це - практичний, організуючий і регулюючий вплив держави на систему військової освіти (СВО), що спирається на владну силу держави, з метою впорядкування СВО, її збереження або перетворення, зумовлений об'єктивними потребами держави щодо розвитку Збройних Сил України з метою забезпечення їх функціонування і поступального розвитку.

Перспективи подальших досліджень. В інтересах сталого і поступального розвитку СВО, ефективного функціонування системи державного управління нею мають бути проведені фундаментальні наукові дослідження щодо вдосконалення механізмів державного управління (організаційний, ресурсний, правовий, мотиваційний, інформаційний та ін.) як складових системи державного управління.

Список використаних джерел

1. Демократичне врядування: наука, освіта, практика : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 29 трав. 2009 р. : у 4 т. / за заг. ред. В. П. Приходька, С. В. Загороднюка. - К. : НАДУ, 2009. - Т. 4. - 308 с.
2. *Нещадим М. І.* Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія / М. І. Нещадим. - К. : Видавн.-поліграф. центр "Київ. ун-т", 2003. - 852 с.
3. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять : ДСТУ 3966:2009. - Чинний від 2009-10-30. - К. : Держспоживстандарт України, 2010. - 31 с. - (Національний стандарт України).
4. Закон України про вищу освіту. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2984-14>
5. Про управління системою військової освіти Збройних Сил України : Наказ Міністра оборони України від 21 січня 2006 р. № 30. - К. : МОУ, 2006. - 6 с. - (Нормативний документ Міноборони України, Наказ).
6. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / кол. авт. ; наук. кер. В. В. Цветков. - К. : Оріяни, 1998. - 364 с.
7. *Лігоцький А. О.* Освіта і суспільство : монографія / А. О. Лігоцький. - К. : НВТ Правник, 1998. - 310 с.
8. *Тихомиров Ю. А.* Курс административного права и процесса / Ю. А. Тихомиров. - М., 1998. - 47 с.